
РИБАЛКА В.В.,
доктор психологічних
наук, професор, головний
науковий співробітник відділу
професіології та психолого-
педагогічної діагностики,
Інститут педагогічної освіти і
освіти дорослих НАПН України,
м. Київ

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ОСОБИСТОСТІ ГРОМАДЯНИНА ЯК ОСНОВИ МОРАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО РОЗВИТКУ, ДУХОВНОЇ ЄДНОСТІ І ПРОГРЕСУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

У статті аналізуються соціально-психологічні умови формування сучасного громадянського суспільства та особистості громадянина як основи морально-політичного розвитку, духовної єдності і прогресу української держави.

Ключові слова: сучасне суспільство, особистість громадянина, морально-політичний розвиток, духовна єдність, прогрес.

В статье анализируются социально-психологические условия формирования современного гражданского общества и личности гражданина как основы морально-политического развития, духовного единства и прогресса украинского государства.

Ключевые слова: современное общество, личность гражданина, морально-политическое развитие, духовное единство, прогресс.

This article analyzes the social and psychological conditions of formation of a modern civil society and the individual citizen as the basis of moral and political development, spiritual unity and progress of the Ukrainian state.

Keywords: *modern* society, citizen identity, moral and political development, spiritual unity, progress.

© РИБАЛКА В.В., 2015

Про соціально-психологічну природу сучасної української кризи все частіше говорять спеціалісти. Для її розуміння можна скористатися даними відомих українських соціологів і психологів, зокрема Є.І.Головахи і Н.В.Паніної, які у своїй книзі «Соціальне божевілля» ще 1994 року попереджали суспільство про небезпеку соціопатій, властивих для переходу від тоталітаризму до демократії, що набуло у наступні два десятиліття характеру загальнонаціонального лиха. Його подолання потребує втручання вже не тільки чесних і досвідчених політиків, але і спеціально підготовлених психіатрів і психологів.

Для глибшого розуміння соціально-психологічних причин сучасних драматичних подій в Україні можуть стати в нагоді погляди київського за походженням філософа, психолога і педагога, професора Г.І.Челпанова (1862-1936), зокрема на емоції та афекти. Зроблений ним ще на початку XX століття опис так званих симпатичних, персональних і естетичних почуттів, які він пов'язував з інстинктами і вищими соціальними переживаннями, з «усвідомленням своєї гідності», з «почуттям честі, вищості, гордовитості і водночас – приниження, придушення, пригноблення – начебто просяться у XXI століття для пояснення «революції гідності» і сучасного стану українського суспільства й особистості.

Ще точніше про це сказав сучасник Г.І.Челпанова, всесвітньо відомий психіатр і психолог В.М.Бехтерев (1857-1927), який у своїй доповіді «Особистість та умови її розвитку і здоров'я», зроблений у Києві на початку вересня 1905 року на II з'їзді вітчизняних психіатрів проголосив, що «ті суспільства і народи, що мають у своєму середовищі більш розвинутих і більш діяльних особистостей, за інших рівних умов будуть збагачувати людську культуру більшою кількістю предметів своєї праці та кращою їх якістю. І навпаки – народ, слабкий за рівнем розвитку окремих особистостей, що складають його як суспільні одиниці, не може захистити себе від експлуатації народів з вище розвинутими особистостями, що утворюють його... Перемагає той народ, котрий сильніший розвитком своїх особистостей. Народ же з нерозвинутим суспільним життям, з придушеними особистостями приречений на розпад та втрату своєї самостійності».

Всі ці положення свідчать про надзвичайну актуальність проблеми «суспільство і особистість», яка в умовах сучасної України, що прямує в Євросоюз, виступає як проблема «громадянське суспільство і особистість громадянина», про що йдеться у даній статті.

В останні роки відбувся помітний сплеск інтересу і конкретних пропозицій щодо побудови в Україні саме

громадянського суспільства. Відмітимо в цьому плані появу численних моделей такого суспільства в науковій і публіцистичній літературі, в Інтернеті. Важливо те, що потреба в утворенні такого суспільства усвідомлюється різними соціальними групами України, тобто вона потенційно виступає як загальноприйнятна ідея, як спільна платформа для здійснюваних зараз у країні морально-політичних змін, що може об'єднати різні сторони суспільства, сприяти розвитку нової єдиної України. Про це свідчить і те, що на київському та обласних майданах наприкінці 2013 – в першій половині 2014 року фактично вже почали формуватися активні осередки громадянського суспільства, з певною організацією і функціями, які відповідали потребам народної революції гідності. Перспектива політичного процесу в Україні пов'язана, на наше переконання, з побудовою сучасного єдиного всеукраїнського громадянського суспільства, в якому б відображався вітчизняний і міжнародний досвід його побудови, а також сучасний досвід формування реального народовладдя, кінець кінцем – мудрість народу у налагодженні співжиття людей у багатонаціональній, полікультурній, різномовній країні. На жаль, спонтанні спроби функціонування українського громадянського суспільства в умовах драматичних подій 2013-2014 р.р. не супроводжувалися з різних причин цілеспрямованим розвитком, організацією та юридичним оформленням даного виду демократії, тобто дієвою мирною владою народу. А це, як виявилось, загрожує балансуванню на межі переходу до гострого громадянського конфлікту, що реально і відбулося в країні. В цих умовах громадянське суспільство виступає альтернативою громадянської війни!

Велику роль у побудові сучасного громадянського суспільства може зіграти українська наука, зокрема філософія, державознавство, соціологія, юридична наука, психологія, педагогіка тощо.

З іншого боку, події останнього року засвідчили факт гострого дефіциту яскравих творчих особистостей, які б визнавалися незаперечними моральними лідерами країни, котрі могли б очолити складний народний рух до справжньої демократії, до громадянського суспільства. Сцена української історії була зайнята посередніми індивідами, а ще більше примітивними організаціями, тоді як народу були потрібні саме талановиті особистості. Але вони або не були допущені на цю сцену, або не вважали можливим перебувати на ній...

Слід зазначити, що в країні в першій половині 2014 року вже відбулися декілька круглих столів за участю видатних представників різних груп громадянського суспільства. Про необхідність обговорення гострих ситуацій саме авторитетними моральними лідерами нації переконливо і настійливо говорили перший Президент України Леонід Макарович Кравчук та деякі інші політики й політологи. На їх погляд, затримка у побудові й ефективному функціонуванні такого суспільства лише консервує причини виникнення конфлікту, загрожує його рецидивами. Проведений 14 травня 2014 року Загальноукраїнський круглий стіл національної єдності лише підтвердив необхідність побудови сучасного громадянського суспільства в Україні, удосконалення роботи в цьому напрямі. Проте, ця форма самовираження громадян, усього народу не знайшла свого належного розвитку, вона виявляється спонтанно, епізодично, фрагментарно і лише при майже необоротному загостренні ситуації.

Авторитетна частина українського суспільства, гордість українського народу, відомі особистості - вчені, діячі церкви, культури, митці, видатні громадські діячі – фактично відсторонені від вирішення доленосних проблем державотворення, що було вкрай необхідно саме в останні найбільш трагічні місяці української революції. Вкажемо на той факт, що, услід за нашими самовідданими медиками, українські психологи також надавали необхідну волонтерську допомогу постраждалим учасникам подій на майдані, учасникам АТО, проте їх поради більш стратегічного плану, зокрема щодо побудови і легітимізації громадянського суспільства, не знаходили належного відгуку у владних структурах і активістів майдану, у ЗМІ...

Відмітимо, що європейські політики, в тому числі й ті, котрі брали участь у посередницькій місії з розв'язання суспільного конфлікту в Україні, як правило, адресували свої пропозиції владі, опозиції та існуючим осередкам громадянського суспільства (!). У світі вже накопичений серйозний історичний досвід функціонування громадянського суспільства, який слід було б вивчити і запровадити нам. Заслугує на увагу та обставина, що європейське громадянське суспільство, що є зараз достатньо формалізованим і легітимізованим, вже виступає суб'єктом політичного процесу, автором законодавчих ініціатив, зокрема подає законопроекти у Європарламент. Емісари Євросоюзу неодноразово висловлювали свою підтримку спробам створення в Україні громадянського суспільства, пропонували допомогу в цій справі, зокрема навіть були готові виділити і виділяли на це відповідні гранти. Так, в середині травня 2014 року Євросоюз, передаючи Україні в якості фінансової допомоги декілька сотен мільйонів

євро, прямо вказав, що частина цієї суми має бути спрямована на побудову громадянського суспільства. Однак чи скористалася українська влада і громадськість цим шансом, чи помітила цей міжнародний інтерес до нової української форми демократії, що народжувалася на майдані, і чи зробила конкретні кроки в цьому напрямі? Відповідь очевидна – ні! Ми наголошуємо в цьому зв'язку саме на організації і легітимізації цієї форми громадянського суспільного самоврядування, що народжувалася на майдані, але не була розвинута відповідно до існуючого законодавства і волі народу, оскільки інші відомі суспільні утворення не можуть замінити громадянського суспільства як суб'єкта політичного процесу.

Віддаючи належне фактам, слід згадати, що у 2013 році в Адміністрації Президента України була створена Координаційна рада з питань розвитку громадянського суспільства в Україні, яку очолила радник Президента Марина Ставнійчук. Радою були складені стратегія, план формування українського громадянського суспільства і підготовлені матеріали до Указу Президента з цього питання. В проведеній підготовчій роботі знайшли своє відображення запізнілі і формальні намагання скопіювати відповідні процеси в Росії, де в цьому плані зроблені перші кроки. Там вже декілька років систематично збирається Суспільна палата при Президентові, до якої входять відомі авторитетні постаті російського громадянського суспільства, які формулюють певні вимоги до влади. Зрозуміло, що функціонування подібних форм громадянського суспільства здійснюється значною мірою під контролем влади, його рішення носять рекомендаційний характер, проте це має і свої корисні аспекти. Відмітимо,

що перша ж спроба зібрання подібного утворення в Україні у 2010 році, на якому представники української інтелігенції піддали гострій критиці новообраного президента, призвели до зупинення роботи цього суспільного органу, який, як відомо, більше не збирався.

Проте, означена Координаційна рада розробила, за наявними даними, проект Закону «Про громадянське суспільство в Україні» і подала його восени 2013 року до Верховної Ради України, де він ще не розглядався. На наш погляд, цей законопроект міг би бути перероблений з урахуванням політичних реалій в Україні і розглянутий законодавцями. Проте, чи зацікавлені можновладці в оформленні «п'ятої влади», якою виступає громадянське суспільство? Досвід Помаранчевого майдану, а тепер вже і Євромайдану, свідчить про невтішну відповідь на це запитання. До чого це призвело і до чого веде – говорять трагічні події останніх місяців і сьогоднішнього дня. І причини полягають, на наш погляд, саме у соціально-психологічній слабкості, моральній обмеженості, навіть застарілості, традиційних видів влади – законодавчої, виконавчої, судової і ЗМІ – в умовах, коли принципово збільшився рівень освіченості, культури, духовності народу, зросли вимоги з його боку до влади, проте вона не тільки не відповідає цим вимогам, але і демонструє явну і неявну розбещеність, вищість над громадянами, авантюризм і нестримний потяг до корупційних дій, феодальну зневагу до народу, нездатність враховувати розмаїття і глибину проблем народного життя і своєчасно розв'язувати їх тощо. Більш того, влада у нинішньому її вигляді сама породжує проблеми, які самотійно, без громадянського суспільства, без опори на мудрість народу не може вирішити.

Про потенційну легітимну можливість і необхідність здійснення практичних правових дій з побудови громадянського суспільства свідчить ряд статей Конституції України обох редакцій, 1996 і 2010 років, особливо її 3, 5, 36 статті, які можуть бути інтерпретовані саме як правова основа для реалізації цих дій. Наведемо ці статті із незначними скороченнями.

«Стаття 3. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність...

Стаття 5. Україна є республікою.

Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами.

Ніхто не може узурпувати державну владу.

Стаття 36. Громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей...».

Слід також зазначити, що певні формальні ознаки громадянського суспільства в Україні відображені у

прийнятому в березні 2012 року Законі України «Про громадські об'єднання» та запропонованому С.Кириченком проекті Закону України «Про громадський контроль». Наступним кроком може стати прийняття Верховною Радою Закону України «Про Громадянське суспільство в Україні», але з врахуванням останніх морально-політичних подій в країні.

Відмітимо також, що в Києві з 1997 року працює Інститут громадянського суспільства, який проводить професійну, перевірену часом, незаангажовану діяльність у таких сферах, як: а) правові дослідження та правова просвіта; б) політологічні та економічні дослідження; в) місцеве самоврядування та тренінги для депутатів; г) розроблення проектів нормативних актів та їх просування в органах державної влади і місцевого самоврядування; д) видавнича діяльність; е) моніторинг діяльності органів державної влади у сфері місцевого самоврядування, громадських організацій та місцевого розвитку тощо.

Існує чимало наукових праць в цьому напрямі, назвемо лише такі роботи, як: Гегель Г.В.Ф. Гражданское общество / Гегель Г.В.Ф. Работы разных лет. В двух томах. Т.2. Философская пропедевтика.- М.: Мысль, 1973.- С. 7-212.- С.43-54 та Основи громадянського суспільства: Словник: Для студентів вищих навчальних закладів / Н.Г.Джингарадзе, М.А.Ожеван, А.В.Толстоухов та ін.- К.: Знання України, 2006.- 232 с. тощо.

Не входячи в докладний аналіз в означеному вище контексті положень відповідних статей Конституції України, існуючих законодавчих документів та конкретних процедур з юридичного оформлення громадянського суспільства, що мають зробити спеціалісти, зокрема й соціальні, юридич-

ні, політичні психологи, пересічний громадянин України без особливих зусиль бачить і розуміє наступне: існують правовий розрив, «прірва опосередкування», «зона правової зневаги і бездіяльності» між конституційним правом народу здійснювати владу безпосередньо, і конкретними можливостями для цього. Реальний правовий і політичний «вакуум» між владою і конкретним громадянином і громадами породжує політичні ризики і тому вимагає свого заповнення за допомогою саме громадянського суспільства. Останнє виступає посередником між народом - носієм суверенітету і єдиним джерелом безпосередньої влади - і підпорядкованою йому за Конституцією України державною владою та органами місцевого самоврядування.

Зі зростанням рівня правової культури громадян в освіченій країні цей нонсенс стає все очевиднішим, він дискредитує існуючий «демократичний устрій» як явно застиглий і деформований на користь меншості, що породжує громадянське напруження, невдоволення, протест і протистояння, а це все драматичніше виявляється на початку ХХІ століття не тільки в Україні, але і в інших регіонах світу у вигляді неперервних громадянських конфліктів, революцій, війн... Згадаймо трагічні події у Північній Африці, Єгипті, Сирії, Греції, Таїланді, Боснії, політичні заворушення в інших країнах. Саме це вимагає термінової, але добре обгрунтованої побудови і функціонування громадянського суспільства в світі та Україні, охопленій головною морально-політичною кризою.

Наважимося викласти свої стислі погляди на громадянське суспільство як на антитезу насильницького громадянського протистояння, як на предмет мирних перемовин різних сторін з цього непростого питання. В

ході творчого переговорного процесу на всіх рівнях суспільства доцільно, на наш погляд, поступово домовлятися про наступні структурні, інституціональні та функціональні моменти побудови вказаного суспільства.

1. Метою громадянського суспільства має стати людина як найвища цінність, усі громадяни України, щасливі у рідній країні, яка захищає їх, забезпечує мирний розвиток їх сімей, благополуччя, гарантує високу якість життя за такими ознаками, як здоров'я, тривалість, економічний розвиток, благополуччя, освіта, професія, робота, честь і гідність, дружні стосунки з усіма державами світу і особливо – з її сусідами.

Громадянське суспільство має формуватися із кращих у духовному, моральному, інтелектуальному, професійному плані (адже криза в Україні носить очевидний морально-політичний, зокрема антикорупційний характер) громадян, авторитетних творчих особистостей, досвідчених лідерів, представників і висуванців усіх територіальних, національних, професійних, вікових тощо громад України як організаторів нового успішного суспільства. Відмітимо, що таких громадян у країні достатньо, особливо серед обдарованої і талановитої молоді, яка чекає свого часу і, не отримуючи можливості допомогти рідній країні, відвертає свої погляди і сподівання до зарубіжжя... Потрібна тільки воля до загального благополуччя, до подолання власного егоїзму на користь громади, здатність до відповідної активності з пошуку більш корисних для суспільства особистостей і висування їх до керівництва з відповідним контролем і відповідальністю перед громадою!

Чому саме розвинута особистість має перш за все стати членом і лідером громадянського суспільства? Тому, що

саме в ній в процесі розвитку концентрується унікальний культурний, цивілізаційний, творчий, гуманістичний потенціал! Про це свідчить проведений нами контентно-частотний аналіз наявних у 40 вітчизняних теоріях особистості її визначень, результат якого може бути представлений у наступній «контентно-атрибутивній формулі». Остання утворюється ієрархією низки головних атрибутивних понять, в яких відображаються такі її фундаментальні якості (у дужках наводиться число, що вказує на кількість вживань певного атрибуту у 40 визначеннях особистості), як:

1.Соціальність (31); 2.Творчість (21); 3.Людяність (гуманізм) (20); 4.Самосвідомість, тобто «Я» (18); 5.Духовність (18); 6.Культурність (16); 7.Життєвість (вітальність) (16); 8.Індивідуальність (13); 9.Цінність (честь і гідність) (13); 10.Розвиненість (11); 11.Діяльність (як людська форма активності) (10); 12.Відносність (ставленнєвість) (9); 13.Суб'єктність (8); 14.Формальність (8); 15.Вершинність (7); 16.Здатність до оволодіння, засвоєння світу (7); 17.Свідомість (7); 18.Історичність (6); 19.Організованість (6); 20.Психологічність (6); 21.Унікальність (5); 22.Об'єктність (5); 23.Якісність (5); 24.Наявність специфічних властивостей (4); 25.Вчинковість (4); 26.Динамічність (4); 27.Коллективність (4); 28.Світоглядність (наявність наукових поглядів, принципів, життєвих переконань) (4); 29.Системність (4); 30.Відповідальність (3); 31.Внутрішній характер (3); 32.Ідеальність (3); 33.Матеріальність (3); 34.Здатність бути носієм властивостей (3); 35.Комунікативність (3); 36.Сукупність властивостей (3) -...

Саме на розвиток цих якостей в особистості спрямована українська система освіти, вони покладені як мета

в основу так званих особистісно орієнтованих систем навчання, виховання, в цілому – «соціалізації» молоді і персоніфікації, тобто особистісного зміцнення суспільства, перетворення його на громадянське суспільство!

Підкреслимо ще раз, що особистість має розглядатися усіма людьми як головний закономірний (а не випадковий) чинник досягнення успіху у будь якій діяльності, у професійному та життєвому самовизначенні, у творчій праці та громадянській діяльності, в кар'єрі та хобі, на всіх етапах життя та в усіх її колізіях, головним фактором здійснення життєвої долі людини та суспільства.

Це суспільство має складатися з рівних між собою професійних, політичних (партійних), економічних, фінансових, наукових, освітніх, етнокультурних, мистецьких, поколінних, релігійних, гендерних тощо прошарків українського суспільства (спілок, союзів, товариств, об'єднань, що вже існують, і нових, які мають представляти усі сфери суспільного життя). У громадянському суспільстві мають знайти своє вирішальне місце і такі історично виправдані утворення, як народне віче і майдан. Але вищим органом громадянського суспільства має стати з'їзд, який збирається не менше двох разів на рік, вирішуючи нагальні проблеми країни. У проміжках часу між з'їздами мають працювати регіональні конференції, семінари, круглі столи й інші форми роботи громадянського суспільства. В нинішній складній і драматичній ситуації конче необхідним і терміновим є проведення установчого з'їзду громадянського суспільства всієї України!

Функціонування громадянського суспільства повинно здійснюватися на засадах спеціально затвердженого Кодексу честі та гідності, розробленому

на принципах гуманізму, духовності, чесності, справедливості, правової рівності, пропорційного територіального, національного і гендерного представництва, ієрархічної організації, дієвого взаємозв'язку, ротації за результатами реальної громадянської поведінки обраних представників, відпрацювання дієвих форм обговорення проблем і прийняття спільних життєво важливих рішень на основі консенсусу тощо. Особливу увагу слід приділити усуненню важко усвідомлюваних фактів неповаги, приниження одними територіальними, культурними, релігійними, партійними тощо прошарками (або їх безвідповідальними представниками) суспільства інших, що призводить до важких і кінцевих кінцем трагічних наслідків, які спостерігаються, зокрема, зараз в Україні. При цьому в нагоді можуть стати відповідні наукові розробки соціальних і політичних психологів, фахівців по юридичній психології, конфліктології, психології особистості, управління, праці, творчості тощо.

2. Громадянське суспільство має будуватись як «зверху», так і «знизу», а також у «вертикальному» та «горизонтальному» вимірах – зусиллями всіх організованих груп народу. На даному етапі побудову громадянського суспільства, можливо, мають очолити авторитетні представники майданів різних регіонів країни, його активісти як організатори здорових сил українського суспільства. Адже саме вони створили своїми героїчними діями у трагічні дні народної революції з її самовідданими жертвами з різних сторін умови для створення сучасного громадянського суспільства. При цьому мають бути усунуті прояви індивідуального, групового чи регіонального егоїзму, а як головне завдання виступити збереження єдиної

України, дотримання миру, створення нормальних умов для життєдіяльності громадян засобами соціального співробітництва, творчості, продуктивної та інноваційної праці людей, виховання, навчання і підготовки до дорослого життя, самоактуалізації молоді тощо. І знову – сучасна українська наука, зокрема філософія, соціологія, культурологія, державотворення, гуманістична психологія і педагогіка – може зіграти свою конструктивну роль у зміцненні української держави. Громадянське суспільство має забезпечити своєчасне і випереджаюче розв'язання різноманітних завдань забезпечення нормальної життєдіяльності громадян країни, приділяючи передусім особливу увагу вирішенню таких пріоритетних проблем, як:

а) розробка стратегічної національної і регіональної ідеології, філософії, концепції інтеграції громадянського життя, які б сприяли сталому розвитку держави, самого громадянського суспільства, кожного громадянина, всіх сімей України;

б) неперервна підготовка й оновлення кадрів управлінців, лідерів, економістів, вчених, працівників ЗМІ, владних структур, виявлення патріотичної, морально розвинутої обдарованої молоді і кваліфікованих талановитих професіоналів, їх висування у структури громадянського суспільства і державної влади шляхом створення ефективних «соціальних ліфтів» і «горизонтальних кар'єр» та при необхідності – їх рішуча кадрова ротація за результатами громадянської і професійної діяльності;

в) розробка форвардних проєктів розвитку нації, розгортання і підтримка масової соціальної, наукової, технічної, економічної, мистецької тощо творчості та ефективної інноваційної діяльності з впровадження

перспективних ідей такої творчості у життя, економіку, бізнес, в тому числі і шляхом створення всеукраїнської «Кремнієвої долини» та регіональних інноваційних центрів з розвинутою інноваційною інфраструктурою, експериментальним виробництвом з виходом на масове виробництво конкурентоспроможних товарів на основі нових технологій і неперервного підвищення продуктивності праці;

г) розвиток освіти, науки і виробництва як єдиного розвивального комплексу, підтримка освітньо-науково-технологічних авторських шкіл, підвищення конкурентоздатності української економіки, поширення авангардного вітчизняного та світового комерційного і бізнесового досвіду;

д) наполегливе вирішення проблеми бідності, підвищення заробітної плати, збільшення тривалості життя, забезпечення житлом, зміцнення здоров'я, виробництва екологічно чистого харчування тощо – на основі заохочення найкращих зразків, а якщо потрібно – «оперативної адміністративної і кримінальної відповідальності» за недотримання відповідних вимог, включаючи обов'язкові вимоги духовного, морального гатунку тощо.

Пріоритетні завдання і проблеми мають неперервно визначатися на регіональних конференціях і всеукраїнських з'їздах, ставитися і вирішуватися державною владою і економікою країни.

3. Мають бути визначені і побудовані доцільні форми об'єктивного, неупередженого і чесного громадянсько-суспільного інформування (громадянські ЗМІ, організовані комп'ютерні мережі, інформаційні центри тощо) про реальний стан життя народу, суспільства і держави. Важливо налагодити продуктивне і зважене обговорення першочергових

проблем (життєдіяльності громадян, політичних, історичних, культурних, моральних, наукових, освітніх, інноваційних, економічних, міжнародних тощо) на різних рівнях українського громадянського суспільства і прийняття взаємно узгоджених компромісних рішень (наприклад, на регіональних і всеукраїнських конференціях, громадянських зборах, нарадах, опитуваннях, плебісцитах, референдумах, зокрема із використанням нових інформаційних технологій, залученням волонтерів, активістів тощо). Особливо важливим є проведення щорічних референдумів, як це прийнято, приміром в Швейцарії. Безпрецедентним і антидемократичним слід визнати той факт, що за двадцять три роки незалежної України не було проведено жодного референдуму!? Посилання на економію коштів на референдум як на дієвий засіб прийняття загальнонаціональних рішень не витримує жодної критики, враховуючи гігантські корупційні втрати чи прокуплені опитування населення тощо.

При функціонування громадянського суспільства наявні культурні, історичні, суспільні, освітні, трудові, професійні традиції різних груп українського народу мають презентуватися на загальнонаціональному рівні з найкращого боку, завдяки чому вони і зайняли своє місце в пам'яті та житті тієї чи іншої громади. Слід зрозуміти, що саме при такій позитивній, конструктивній презентації в масштабах всієї країни вони можуть дійсно збагачувати українську культуру!

Хай перших рішень молодого громадянського суспільства на початку його існування буде небагато, але вони мають бути життєво важливими, гуманістично орієнтованими, толерантними, принциповими, прозорими, справедливими, дійсно спіль-

ними і формуючими спільність, загальноукраїнськими, що мають бути обов'язковими для виконання усіма членами суспільства і владними структурами.

Ці рішення повинні узгоджуватися з усіма гілками влади на засадах правової рівності усіх сторін. При цьому слід утримуватися від категоричних оцінок, упереджень, звинувачення сторін і надавати перевагу конвергентним, об'єднуючим, інтеграційним рішенням, націленим на спільне майбутнє. Громадянське суспільство повинно мати право законодавчої, виконавчої і судової ініціативи і бути представлене в усіх гілках влади.

Ворожі, руйнівні, конфліктогенні дії і публічні висловлювання з будь якого боку мають бути заборонені, а встановлений соціальний, гуманістичний, громадянський плюралізм думок. При цьому доцільно використовувати відомі методи спілкування, діалогу, дебатів, посередництва, компромісу, техніки творчого, інноваційного вирішення проблем з використанням добре організованого і морально відповідального Інтернету, ТБ, ЗМІ, преси тощо.

Перспективною в цьому плані є техніка діалогічних універсалій професора психології Г.О.Балла, що полягає передусім у дотриманні наступних принципів:

а) принцип поваги партнерів діалогу одне до одного і до себе;

б) принцип прийняття партнерів діалогу такими, якими вони є;

в) принцип орієнтації на найвищі й найкращі досягнення сторін з огляду на перспективу;

г) принцип свідомої конкордантності, тобто установки на згоду на основі загальноприйнятих базових знань, норм, цінностей і цілей;

д) принцип толерантності, терпи-

мості одне до одного;

е) принцип чіткого й обґрунтованого викладу сутності проблем і вимог кожною стороною діалогу;

є) принцип знаходження спільного у висловлених поглядах на проблему і прийняття рішення на цій спільній основі;

ж) принцип фіксації розбіжностей та відкладення їх обговорення на більш сприятливі часи та після більш ґрунтовної підготовки до діалогу;

з) принцип зосередження на виконанні спільних рішень та їх реалізації відповідними владними структурами;

і) принцип контролю за їх виконанням усіма сторонами.

Слід забезпечити обов'язкове досягнення спільного прогресивного результату, вивчати і долати труднощі на шляху до нього. До підготовки і проведення такого діалогу можуть бути залучені професійні психологи, соціологи, політологи, спеціалісти по конфліктології та посередництва, інструктори по організації тренінгів спілкування тощо.

4.Доцільно відшукувати і використовувати адекватні й прийнятні форми громадянського контролю і поступової паритетної взаємодії влади і народу - на засадах обов'язкового виконання його обґрунтованих вимог. Важливою функцією громадянського суспільства має виступати самоконтроль, в межах його самоорганізації, й неперервний і безпосередній громадянський контроль дій усіх гілок влади та чиновників. Громадянське суспільство в особі своїх найбільш чесних і принципових представників повинно безпосередньо і тотально контролювати всі рівні і види влади!

5.Мають бути відпрацьовані реальні види відповідальності влади і членів самого громадянського суспільства за невиконання, фальсифікацію чи галь-

мування виконання загальноприйнятих рішень громадян. Особливої і неперервної уваги потребує моніторинг духовних, моральних, особистісних, громадянських, творчих, інноваційних, професійних властивостей службовців, тобто представників влади і керівників громадянського суспільства, які мають втілювати у життя волю народу, служити йому, чесно виконувати обов'язки службовців. Слід усвідомлювати, що корупція - це не тільки українська біда, з нею бореться весь світ, тому треба систематично контролювати і замінювати при потребі представників влади і керівників громадянського суспільства - завжди й усюди! При цьому слід враховувати ту обставину, що специфіка влади та нездоланні егоїстичні інстинкти, сама людська психологія з її індивідуалістичними проявами, утворюють постійно діючі чинники розбещування людини владою, чому може протидіяти лише духовно, морально розвинута особистість громадянина при підтримці і контролі громадянського суспільства.

Враховуючи наявність у суспільстві численної обдарованої молоді і талановитих зрілих, дорослих громадян, слід встановити доцільний режим вікової ротації лідерів громадянського суспільства і представників влади, реалізувати форми наступності між різними поколіннями лідерів суспільства, вони повинні бути сумірними до темпів зміни поколінь, що усуне ще один вид несправедливості, зокрема пов'язаний із невідповідною представленістю різних поколінь у владі! Кадровий склад влади, враховуючи відповідальний характер його праці, має систематично проходити спеціальне тестування - патріотичне, моральне, мотиваційне, характерологічне, інтелектуальне, психофізіологічне, медич-

не тощо.

Ми обмежуємося лише наведеними вище базовими, в плані побудови громадянського суспільства, положеннями Основного закону України та існуючих правових документів і висловленими щодо їх реалізації стислими міркуваннями - з надією, що вони привернуть увагу спеціалістів і громадян і можуть бути конструктивно обговорені, уточнені і доповнені саме як основа мирного врегулювання гострої морально-політичної кризи в Україні та подальшого демократичного і соціально-економічного розвитку країни. З часом, вивірені і виправдані принципи роботи створюваного і успішно діючого громадянського суспільства мають бути безпосередньо представлені у Конституції України, в окремому її розділі «Про Громадянське суспільство». Для цього статті даного розділу мають бути обговорені і враховані членами Конституційної Асамблеї при підготовці нового Основного Закону України. А зараз має бути терміново розроблений (чи принципово перероблений, доповнений) і прийнятий Закон України «Про Громадянське суспільство в Україні», в якому був би закріплений і легітимізований досвід народовладдя молодого громадянського суспільства єдиної України. Слід, вірогідно, створити спеціальну соціально-психологічну службу забезпечення ефективної діяльності громадянського суспільства і влади всіх рівнів.

Доцільно розглянути можливість створення на перевірній життєвій кадровій основі громадянського суспільства, із його успішного центрального та регіонального осередку, що пройшов іспит на вірність моральним, духовним критеріям служіння суспільству - громадянської партії, яка б мала право участі у представницькій,

виконавчій та судовій владі і була б підзвітна громадянському суспільству. При цьому має бути встановлений граничний термін - не більше двох строків перебування на урядових посадах (3-6 років), враховуючи вимоги солідарності поколінь і ентропію, розпусту будь-якої особистості владою. Найкращі представники влади із громадянського суспільства мають дбати про виховання нових поколінь представників влади і лідерів суспільства, передавати їм свої повноваження і допомагати їм в якості радників, консультантів, наставників.

Виходячи із зацікавленості в мирі і процвітанні рідної країни, закликаємо всі сторони утриматися від односторонніх категоричних поглядів на нинішню непросту ситуацію, свідомо прийняти до відома думки опонентів, позбутися крайніх емоційних оцінок і зайвих амбіцій (в гідності ми всі рівні!!!), а де треба - простити одне одному, піти назустріч через компроміс, знайти краще спільне у своїх позиціях на основі наукового, зокрема гуманістичного, системного, конвергентного мислення і народної, громадської мудрості, відклавши на наступний час вирішення не вирішуваних поки що проблем, заради великої мети - збереження єдиної України як умови нашого спільного благополуччя! Ми маємо створити сучасне Громадянське суспільство в рідній Україні заради її стабільності і процвітання!

Від імені киян, громадян України: 7 січня - 24 лютого - 2 березня - 10 квітня - 15 травня - 10 червня 2014 року - 10 квітня 2015 року.